

Formalne metode u softverskom inženjerstvu

Laboratorijska vježba br. 2

U ovoj laboratorijskoj vježbi upoznaćemo se sa:

- virtuelnim Python okruženjima koji se kreiraju pomoću `venv` modula kako bi se, između ostaloga, postigla bolja izolacija dostupnih verzija biblioteka između različitih projekata,
- NumPy (`numpy`) bibliotekom za numerička izračunavanja nad n-dimenzionalnim nizovima (vektorima, matricama itd.),
- `matplotlib` bibliotekom za plotovanje grafika,
- tehnikama mjerenja vremena izvršavanja pomoću `time` biblioteke i
- tehnikom izrade matematičkog modela (funkcije) kojom se može predvidjeti vrijeme izvršavanja datog algoritma, na korištenom računaru, za proizvoljnu veličinu ulaza, na osnovu nekoliko mjerenja stvarnog vremena izvršavanja.

Virtuelna okruženja (virtual environments)

Kako bismo izbjegli probleme s korištenjem globalnog Python interpretera, napravićemo virtuelno okruženje za projekat sa sopstvenom kopijom Python interpretera u koje se mogu instalirati Python moduli specifični za to okruženje, bez da imaju efekta na globalni Python interpreter.

Jedan od načina u VSCode je komanda `>Python: Create Environment...` (može se ukucati kroz pretragu sa F1). Može se koristiti `venv` opcija. Kreiranje terminala u VSCode sa učitanim varijablama virtuelnog okruženja može se vršiti komandom `>Python: Create Terminal`. Na Windows-u, sa komandom na terminalu `where.exe python` se može provjeriti da je korektno podešena putanja na Python interpreter specifičan za kreirano virtuelno okruženje (potfolder projekta, `.venv/Scripts`). Potrebno je i odabrati Jupyter kernel koji odgovara Python interpreteru iz virtuelnog okruženja.

Bez upotrebe VSCode komandi, `venv` virtuelno okruženje se može kreirati komandom `python -m venv .venv`. Varijable virtuelnog okruženja se mogu učitati komandom `.\venv\Scripts\activate.bat` u CMD-u, odnosno `.\venv\Scripts\activate.ps1` u PowerShell-u. U slučaju da se ne može izvršiti PowerShell skripta zbog restrikcija, može se iskoristiti komanda `Set-ExecutionPolicy -ExecutionPolicy Bypass -Scope CurrentUser`.

Numpy i Matplotlib

Numpy je Python biblioteka koja implementira numeričke operacije nad višedimenzionalnim nizovima (vektorima, matricama, tenzorima itd.). Matplotlib je biblioteka za crtanje grafika. Demonstrativni primjeri koda su ispod.

```
In [ ]: %%capture
# Linija iznad se koristi da se suzbije ispis ćelije

# Instaliramo numpy za numeričke operacije nad višedimenzionalnim nizovima (vektori)
%pip install numpy

# Instaliramo matplotlib za crtanje grafika
%pip install matplotlib
```

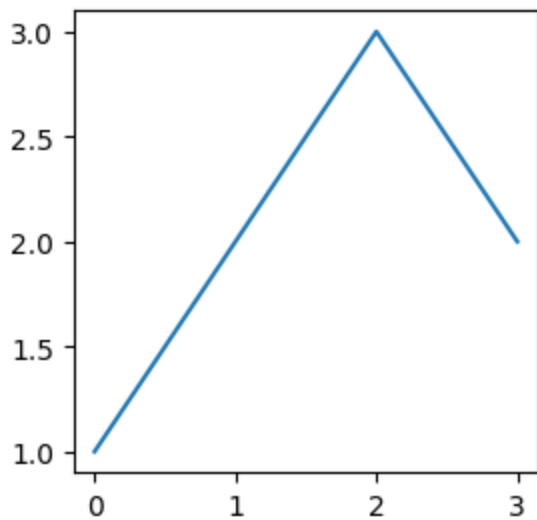
```
In [3]: import numpy as np
import matplotlib.pyplot as plt

# Sa numpy bibliotekom kreiramo jednodimenzionalni niz (vektor) na osnovu liste brojeva
v = np.array([1, 2, 3, 2])

print(v)

# Sa matplotlib bibliotekom plotujemo grafik za v
plt.figure(figsize=(3, 3))
plt.plot(v)
plt.show()
```

[1 2 3 2]


```
In [4]: import numpy as np

# Kreiramo dvodimenzionalni niz (matricu) na osnovu liste listi brojeva.
M1 = np.array([[1, 2, 3],
               [4, 5, 6],
               [7, 8, 9]])

print('M1:')
print(M1)
print()
```

```
M2 = np.array([[1, 1, 1], [2, 2, 2], [3, 3, 3]])
```

```
# Sabiranje matrica.
```

```
M3 = M1 + M2
```

```
print('M3 = M1 + M2:')
```

```
print(M3)
```

```
print()
```

```
# Množenje matrice skalarom.
```

```
M4 = 2 * M3
```

```
print('M4 = 2 * M3:')
```

```
print(M4)
```

```
print()
```

```
# Množenje matrica.
```

```
M5 = np.array([[2, 0, 0],
               [0, 2, 0],
               [0, 0, 2]])
```

```
M6 = np.matmul(M1, M5)
```

```
print('M6 = matmul(M1, M5):')
```

```
print(M6)
```

```
print()
```

M1:

```
[[1 2 3]
 [4 5 6]
 [7 8 9]]
```

M3 = M1 + M2:

```
[[ 2  3  4]
 [ 6  7  8]
 [10 11 12]]
```

M4 = 2 * M3:

```
[[ 4  6  8]
 [12 14 16]
 [20 22 24]]
```

M6 = matmul(M1, M5):

```
[[ 2  4  6]
 [ 8 10 12]
 [14 16 18]]
```

Množenje matrica - sopstvena implementacija vs Numpy implementacija

Napisaćemo sopstvenu implementaciju algoritma za množenje matrica i uporediti vrijeme izvršavanja sa Numpy implementacijom.

In [5]: `import numpy as np`

```
def multiply_matrices(A, B):
    rows = A.shape[0]
    cols = B.shape[1]
```

```

if A.shape[1] != B.shape[0]:
    raise ValueError("Number of columns in A must be equal to number of rows in B")

C = np.zeros((rows, cols))

for i in range(rows):
    for j in range(cols):
        for k in range(A.shape[1]):
            C[i, j] += A[i, k] * B[k, j]

return C

```

Definisaćemo funkcije za mjerenje vremena izvršavanja.

```

In [6]: import time

# Definiramo funkciju koja mjeri vrijeme izvršavanja funkcije.
def measure_runtime(func, *args, warmup_rounds=0, measure_rounds=1):
    """
    Measure the runtime of a function.

    Parameters
    -----
    func : callable
        The function to measure.
    args : tuple
        The arguments to call the function with.
    warmup_rounds : int
        The number of warmup rounds to run before the actual measurement.
    measure_rounds : int
        The number of measurement rounds to run.
    """

    # Runde zagrijavanja.
    # Korisno za funkcije koje se izvršavaju brže nakon prvih nekoliko poziva.
    # Razlog je što se u prvim pozivima funkcije i podaci učitavaju u glavnu memoriju.
    for _ in range(warmup_rounds):
        func(*args)

    total_time = 0.0

    # Mjerimo vrijeme izvršavanja funkcije više puta, a zatim računamo prosječno vrijeme.
    # Ovo radimo kako bismo smanjili uticaj slučajnih faktora na mjerenje.
    # Na primjer, ukoliko je CPU zauzet nekim drugim zadatkom, vrijeme izvršavanja
    # Mjerenjem više puta, smanjujemo uticaj ovakvih faktora.
    # Tj. na ovaj način smanjujemo šum u mjerenju i dobijamo tačnije rezultate mjerenja.
    for _ in range(measure_rounds):
        start_time = time.time()
        func(*args)
        end_time = time.time()
        total_time += end_time - start_time

    average_time = total_time / measure_rounds

```

```
return average_time
```

In [7]: *# Funkcija za mjerenje vremena izvršavanja množenja matrica za više veličina.*

```
def run_measurements(sizes, *, warmup_rounds=2, measure_rounds=5):
    """
    Run performance measurements for different matrix sizes.

    Parameters:
    sizes : list - List of matrix sizes to test
    warmup_rounds : int - Number of warmup rounds
    measure_rounds : int - Number of measurement rounds

    Returns:
    manual_times, numpy_times : tuple - Lists of execution times
    """
    manual_times = []
    numpy_times = []

    for size in sizes:
        print(f"Measuring for size {size}x{size}...")
        A = np.random.rand(size, size)
        B = np.random.rand(size, size)
        manual_time = measure_runtime(multiply_matrices, A, B,
                                     warmup_rounds=warmup_rounds,
                                     measure_rounds=measure_rounds)
        numpy_time = measure_runtime(np.matmul, A, B,
                                    warmup_rounds=warmup_rounds,
                                    measure_rounds=measure_rounds)
        manual_times.append(manual_time)
        numpy_times.append(numpy_time)

    return manual_times, numpy_times
```

In [8]: *# Definišemo veličine matrica koje ćemo testirati.*

```
sizes = [10, 20, 50, 75, 100, 150, 200]

# Vršimo mjerenja vremena izvršavanja množenja matrica za više veličina.
manual_times, numpy_times = run_measurements(sizes, warmup_rounds=2, measure_rounds=5)

# Ispisujemo rezultate mjerenja.
print('Matrix size | Manual time (ms) | Numpy time (ms)')
print('-' * 65)
for i, size in enumerate(sizes):
    speedup = manual_times[i] / (numpy_times[i] + 1e-12)
    print(f'{size:11d} | {manual_times[i]*1000:16.2f} | {numpy_times[i]*1000:15.2f}')

# Crtamo grafikon vremena izvršavanja množenja matrica za više veličina.
plt.figure(figsize=(10, 6))
plt.plot(sizes, [t*1000 for t in manual_times], 'o-', label='Manual Implementation')
plt.plot(sizes, [t*1000 for t in numpy_times], 'o-', label='NumPy matmul', linewidth=2)
plt.xlabel('Matrix Size (n×n)')
plt.ylabel('Execution Time (ms)')
plt.title('Matrix Multiplication Performance: Manual vs. NumPy')
plt.legend()
```

```
plt.grid(True)
plt.show()
```

Measuring for size 10x10...

Measuring for size 20x20...

Measuring for size 50x50...

Measuring for size 75x75...

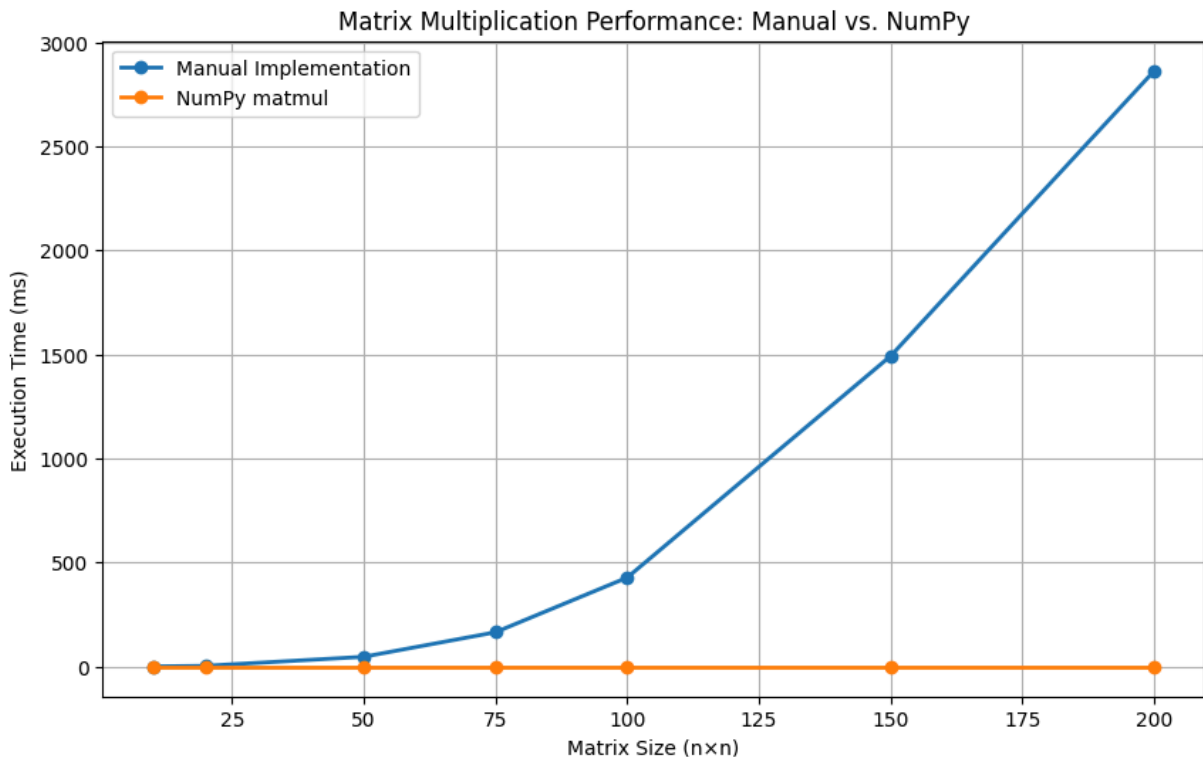
Measuring for size 100x100...

Measuring for size 150x150...

Measuring for size 200x200...

Matrix size	Manual time (ms)	Numpy time (ms)
-------------	------------------	-----------------

10	1.00	0.00
20	3.82	0.00
50	47.21	0.00
75	165.19	0.00
100	427.98	0.00
150	1493.19	0.00
200	2863.42	0.00

Matematički model za vrijeme izračunavanja

Broj koraka izračunavanja prethodnog algoritma možemo predstaviti kao

$$t(n) = K_3 n^3 + K_2 n^2 + K_1 n + K_0$$

Ako pretpostavimo $K_3 n^3 \gg K_2 n^2 + K_1 n + K_0$, onda

$$t(n) \approx K_3 n^3 \implies K_3 \approx \frac{t(n)}{n^3}.$$

Konstruisaćemo grafik na kom su prikazana mjerenja stvarnog vremena izračunavanja, kao i grafik opisanog matematičkog modela vremena izračunavanja, za koji ćemo, na osnovu mjerenja, procijeniti koeficijent K .

Želimo da utvrdimo koliko dobro matematički model opisuje stvarno vrijeme izvršavanja. U tu svrhu ćemo iskoristiti samo dio mjerenja za estimaciju koeficijenta, pa ćemo onda vizuelno odrediti koliko matematički model dobro predviđa vrijeme izvršavanja, poredeći ga sa preostalim mjerenjima.

```
In [9]: import numpy as np

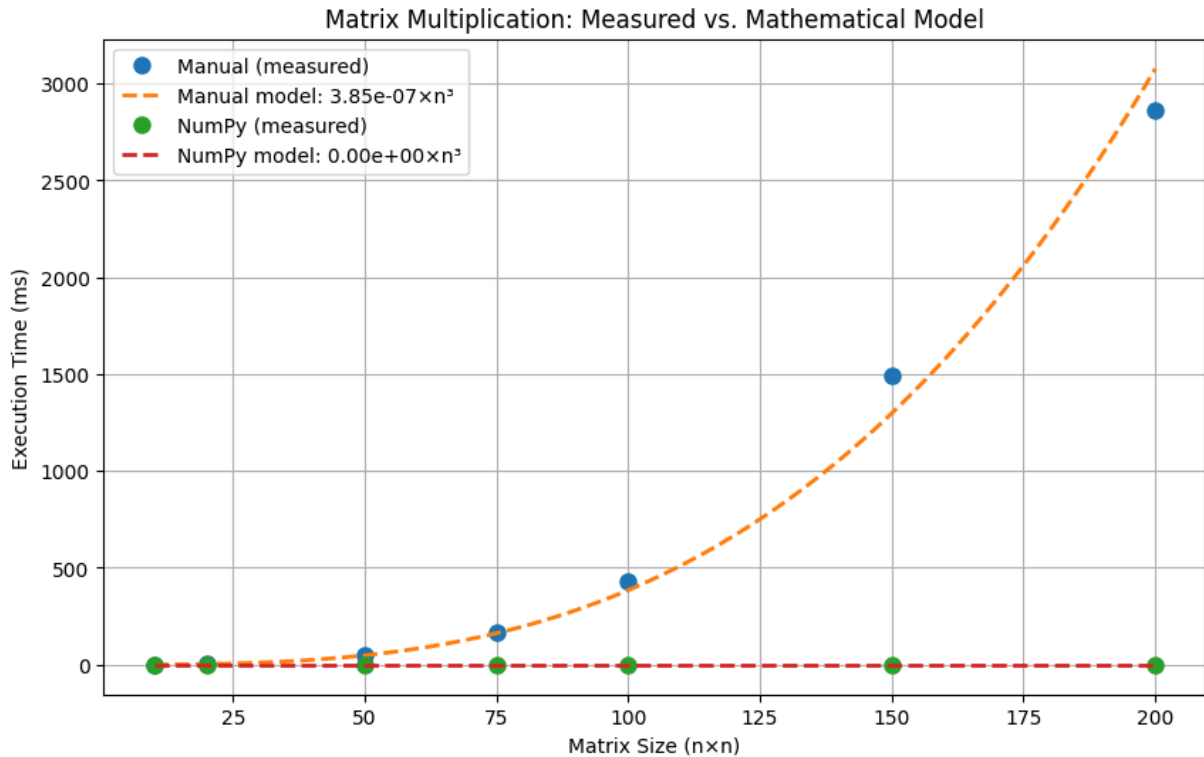
# Vršimo procjenu koeficijenta K_3
manual_coeffs = [manual_times[i] / (sizes[i]**3) for i in range(len(sizes))]

# Koristimo koeficijent iz sredine opsega
start = int(len(manual_coeffs) * 0.3)
end = int(len(manual_coeffs) * 0.7)
k_manual = sum(manual_coeffs[start:end]) / len(manual_coeffs[start:end])

# Procjenjujemo koeficijent K_3 za NumPy
numpy_coeffs = [numpy_times[i] / (sizes[i]**3) for i in range(len(sizes))]
k_numpy = sum(numpy_coeffs[start:end]) / len(numpy_coeffs[start:end])

# Generišemo tačke za matematički model
model_sizes = np.linspace(min(sizes), max(sizes), 100)
model_times_manual = [k_manual * (n**3) for n in model_sizes]
model_times_numpy = [k_numpy * (n**3) for n in model_sizes]

# Plotujemo grafik za mjerenja vs. matematički model
plt.figure(figsize=(10, 6))
plt.plot(sizes, [t*1000 for t in manual_times], 'o', label='Manual (measured)', marke
plt.plot(model_sizes, [t*1000 for t in model_times_manual], '--',
         label=f'Manual model: {k_manual:.2e}x{n^3}', linewidth=2)
plt.plot(sizes, [t*1000 for t in numpy_times], 'o', label='NumPy (measured)', marke
plt.plot(model_sizes, [t*1000 for t in model_times_numpy], '--',
         label=f'NumPy model: {k_numpy:.2e}x{n^3}', linewidth=2)
plt.xlabel('Matrix Size (n×n)')
plt.ylabel('Execution Time (ms)')
plt.title('Matrix Multiplication: Measured vs. Mathematical Model')
plt.legend()
plt.grid(True)
plt.show()
```

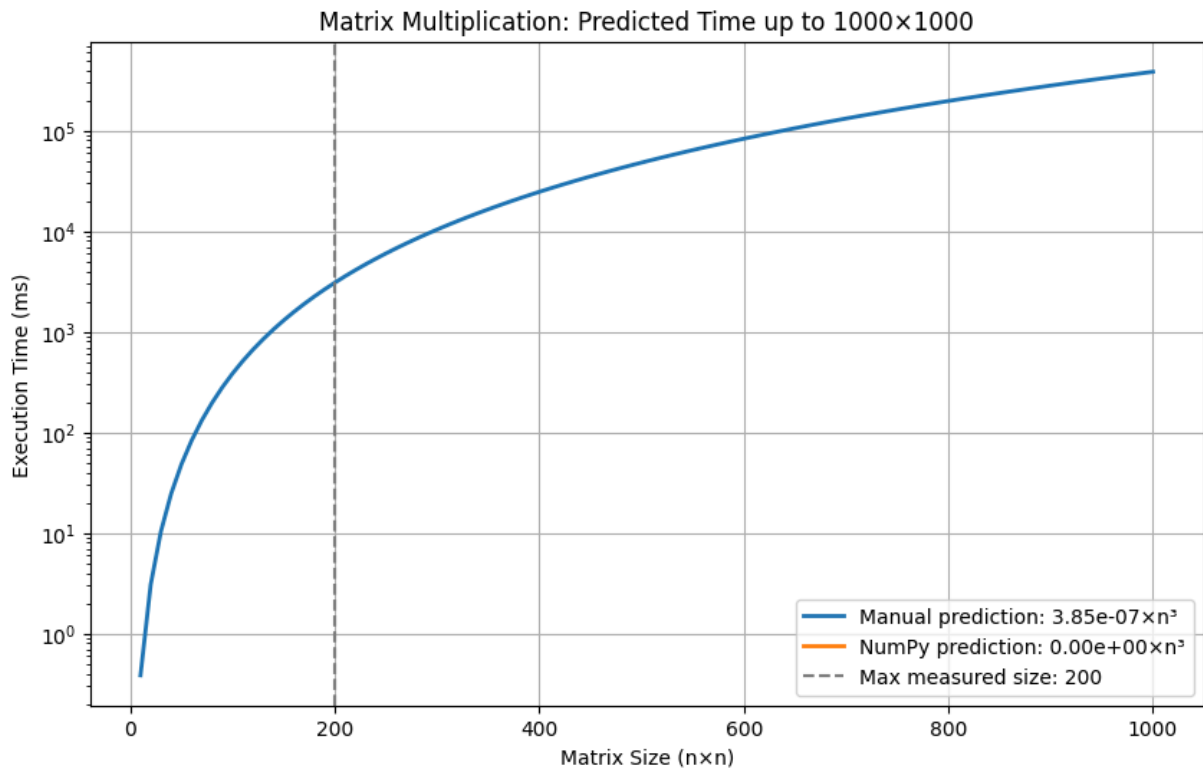


```
In [10]: # Plotujemo grafik za predikciju vremena izvršavanja do 1000×1000, na osnovu matema
extended_sizes = np.linspace(min(sizes), 1000, 100)
extended_times_manual = [k_manual * (n**3) for n in extended_sizes]
extended_times_numpy = [k_numpy * (n**3) for n in extended_sizes]

plt.figure(figsize=(10, 6))
plt.plot(extended_sizes, [t*1000 for t in extended_times_manual], '-',
        label=f'Manual prediction: {k_manual:.2e}×n³', linewidth=2)
plt.plot(extended_sizes, [t*1000 for t in extended_times_numpy], '-',
        label=f'NumPy prediction: {k_numpy:.2e}×n³', linewidth=2)
plt.axvline(x=max(sizes), color='gray', linestyle='--', label=f'Max measured size:
plt.xlabel('Matrix Size (n×n)')
plt.ylabel('Execution Time (ms)')
plt.title('Matrix Multiplication: Predicted Time up to 1000×1000')
plt.legend()
plt.grid(True)
plt.yscale('log') # Koristimo logaritamsku skalu za bolju vizuelizaciju velikih raz
plt.show()

print(f"Predicted execution times for 1000×1000 matrices:")
print(f"Manual implementation: {k_manual * 1000**3 * 1000:.2f} ms = {k_manual * 1000
print(f"NumPy implementation: {k_numpy * 1000**3 * 1000:.2f} ms = {k_numpy * 1000**
```


Predicted execution times for 1000×1000 matrices:
 Manual implementation: 384622.90 ms = 6.41 minutes
 NumPy implementation: 0.00 ms = 0.00 minutes

Zaključak

U ovoj laboratorijskoj vježbi, upoznali smo se sa:

- virtuelnim Python okruženjima koji se kreiraju pomoću `venv` modula kako bi se, između ostaloga, postigla bolja izolacija dostupnih verzija biblioteka između različitih projekata,
- NumPy (`numpy`) bibliotekom za numerička izračunavanja nad n-dimenzionalnim nizovima (vektorima, matricama itd.),
- `matplotlib` bibliotekom za plotovanje grafika,
- tehnikama mjerenja vremena izvršavanja pomoću `time` biblioteke i
- tehnikom izrade matematičkog modela (funkcije) kojom se može predvidjeti vrijeme izvršavanja datog algoritma, na korištenom računar, za proizvoljnu veličinu ulaza, na osnovu nekoliko mjerenja stvarnog vremena izvršavanja.

Uporedili smo performanse množenja matrica koristeći:

- Sopstvenu implementaciju.
- Optimizovanu `matmul` funkciju dostupnu u NumPy.

Uvidjeli smo sljedeće:

- Naša implementacija ima vremensku složenost $\Theta(n^3)$, što se jasno odražava na njenom grafiku.

- NumPy-ev `matmul` značajno nadmašuje našu implementaciju, često za nekoliko redova veličine.
- Što više dimenzije matrica rastu, to je NumPy implementacija značajnije brža u odnosu na našu sopstvenu implementaciju.
- Matematički model $t(n) = Kn^3$ dobro odgovara stvarnim performansama naše implementacije.

NumPy postiže ovu prednost u performansama kroz razne optimizacije:

- Korištenje instrukcija specifičnih za procesor koje mogu istovremeno da procesiraju veći broj elemenata.
- Pristup memoriji optimizovan za način funkcionisanja keš memoriju.
- Optimizovani algoritmi poput Strassen-ovog algoritma za velike matrice.
- Višenitno izvršavanje za velike matrice.
- Kompajlirani C/C++ kod umjesto interpretiranog Python koda.

Ovime je demonstrirano da je korištenje optimizovanih biblioteka poput NumPy-a ključno za numeričko izračunavanje u Python-u.